

En årsoversigt – 2006

Af Lone Søderstrøm Nielsen

Den 30. september 2005 bragte Jyllands-Posten 12 satiriske tegninger af profeten Muhammed. Provokationen skyldtes, at flere tegnere havde sagt nej til at illustrere forfatteren Kåre Bluitgens bog *Koranen og profeten Muhammeds liv*. Reaktionen på avisens tegninger blev en række protester fra det muslimske samfund.

Det Islamiske Trossamfund krævede, at avisen trak tegningerne tilbage og gav muslimerne en undskyldning, mens en række muslimer fra Danmark tog på en rundrejse til Mellemøsten for at fremvise tegningerne. I midten af oktober 2005 bad 11 muslimske ambassadører om et møde med statsministeren for at tale om debatklimaet i Danmark, som de fandt kritisabelt, men Anders Fogh Rasmussen (V) afslog at mødes med dem. Den 7. december 2005 var tegningerne sat på dagsordenen i Den Islamiske Konferenceorganisation (The Organization of The Islamic Conference – OIC), som tæller 57 muslimske lande. Herfra kom en klage, der fik FN's højkommissær for menneskerettigheder til at gå ind i sagen. Efter Nytår opfordredes der til boykot af danske varer i Mellemøsten, der var voldelige demonstrationer, hvor danske flag afbrændtes, og Udenrigsministeriet advarede mod rejser til en lang række lande i Mellemøsten. Krisen accelererede i løbet af de to første uger i februar og greb om sig til Indonesien, Pakistan, Indien og Afghanistan samt Afrika. Den 4. februar stormede demonstranter den danske ambassade i Damaskus og satte ild til den. Den 5. februar kom turen til det danske generalkonsulat i Beirut, der også blev brændt af. Kulminationen kom den 6. februar med de første dødsopfre under demonstrationer mod tegningerne.

Konsekvensen af Muhammed-tegningerne blev i bogstaveligste forstand verdensomspændende og udråbt til den værste udenrigspolitiske krise i Danmark siden Anden Verdenskrig. Handlede det om ytringsfrihed eller mangel på gensidig respekt og forståelse for religiøse følelser? Handlede det om demokrati sat over for teokrati? Var det to religioners sammenstød eller en konflikt mellem to kulturer? Kunne man tale om civilisationers sammenstød? Drejede det sig om en konflikt mellem religion og politik – eller på et højere niveau en debat om religionens plads i forhold til politik og i det offentlige rum? Måske var det danskernes

bratte opvågen til en globaliseret verden? Meningerne om konflikten var mange og varierede, og det var interessant at bemærke, at de gik på tværs af såvel politiske som religiøse tilhørsforhold!

Muslimske organisationer havde ultimo oktober 2005 anmeldt Jyllands-Posten til politiet for blasfemi, men sagen var blevet afvist af statsadvokaten i Viborg. Den 7. februar blev sagen anmeldt til rigsadvokat Henning Fode, der heller ikke ville rejse tiltale og medio marts afviste den.

Blandt flere fremtrædende jurister var der dog et ønske om at prøve grænsen mellem ytringsfrihed og blasfemi, hvorfor de ville have foretrukket en domsafgørelse med mulighed for en grundigere vurdering af sagen af såvel juridiske som teologiske eksperter (Weekendavisen nr. 6, 10.-16.2.; Kr.D. 17.3.). Professor Niels Henrik Gregersen undrede sig over »retssystemets fravær i debatten«. Han mente, at tegningernes karakter godt kunne have dannet baggrund for en retssag med udgangspunkt i blasfemi-paragrafen, da der »ikke var tale om neutrale tegninger af Muhammed, men om karikaturtegninger, der identificerede profeten med islamitisk terrorisme og som dermed var beregnet til spot og spe for en bestemt gruppe troende i den danske befolkning ...«¹.

Syv muslimske foreninger anlagde i stedet en privat straffesag mod den ansvarshavende redaktør Carsten Juste og kulturredaktør Flemming Rose ved byretten i Århus. Byretten kom med kritik af avisens »hån, spot og latterliggørelse« i deres dom 26. oktober, men da dette ikke var strafbart, tabte muslimerne sagen, som de ankede.

Den 27. februar mailede tre sognepræster – Anne Bredsdorff (Kildebrønde Sogn), Birgitte Thyssen (Mørkhøj Sogn) og Susanne Fabritius de Tengenagel (Køge Sogn) – et brev til biskopperne (samt i kopi til Kristeligt Dagblad) med et ønske om et hyrdebrev. De følte, der var brug for en opmuntring fra biskopperne til sognene i konflikten om Muhammed-tegningerne, og biskopperne kunne »med god ret tage konfliktens problematik op i en kristen sammenhæng uden at blive partipolitiske« (Kr.D. 3.3.). Man tog imod udfordringen, og Karsten Nissen og Steen Skovsgaard skrev et udkast til et hyrdebrev. De to biskopper valgte at spørge præsterne og de lokale bestyrelser for Distriktsforeningen af Menighedsrådsmedlemmer i deres stifter efter en holdning til et sådant hyrdebrev. Det viste sig, at cirka to tredjedele af præsterne syntes, det var en god idé, men resten var forbeholdne

1. Niels Henrik Gregersen, »Lutherdom og sekularisering i en global verden«, side 148 i Gudebilleder. Ytringsfrihed og religion i en globaliseret verden. Red. Lisbet Christoffersen. Tiderne Skifter 2006.

eller imod. Da biskopperne selv var uafklarede omkring hyrdebrevsformen, og der ikke var en entydig opbakning i sognene, valgte man at opgive at udsende et hyrdebrev. I stedet skrev de to biskopper sammen med biskop Jan Lindhardt (Roskilde Stift) og biskop Erik Norman Svendsen (Københavns Stift) et brev til menighederne og præsterne, som blev bragt i en halv kronik i Kristeligt Dagblad den 10. marts. Kronikkens anden halvdel var en forklaring fra Karsten Nissen og Steen Skovsgaard på, hvorfor man havde valgt at frafalde tanken om et hyrdebrev. Beslutningen blev mødt med skuffelse fra flere sider. Lederen i Kristeligt Dagblad gav samme dag udtryk for, at det var tegn på en svag folkekirke, mens den tidligere rektor for Præstehøjskolen Niels Thomsen påpegede, at Folkekirken mangler den teologiske tradition for at tale om politiske begivenheder, fordi man er »så syltede ind i adskillelsen af det åndelige og det verdslige regimente«.

Hvor debatten omkring religionens plads i det offentlige rum i det foregående år havde været med fokus på Folkekirken og staten, blev den nu udvidet til en mere generel diskussion om, hvorvidt religiøse holdninger og følelser skal have plads offentligt. Statsminister Anders Fogh Rasmussens holdning om, at religion er en privatsag, som ikke bør være i det offentlige rum, var ingen nyhed i 2006. Men statsministeren understregede sit synspunkt ved flere lejligheder, f.eks. i DR2's Profilen 15.2., Politiken 20.5. og Kristeligt Dagblad 30.6.

Fra teologisk side kom der som reaktion på statsministerens udmelding i TV den 15.2. en understregning af, at religionen ikke kan forbeholdes den private sfære, fordi kristendommen præger det danske samfunds indretning, ligesom den enkeltes religiøsitet giver sig udslag i den måde, denne lever på i samfundet. Når statsministeren ønskede at fastholde sit synspunkt om udelukkelse af religion i det offentlige rum, skyldtes det »et forgæves fortrængningsforsøg«, mente biskop Jan Lindhardt (Roskilde Stift) ligesom direktør for Søren Kierkegaard Forskningscenteret, Niels Jørgen Cappelørn, også så det som et forsøg på at skubbe religion væk, »fordi det religiøse ofte forholder sig kritisk til det politiske« (Kr.D. 18.2.).

Selvom statsministeren ønskede religionen ude af det offentlige rum, så gjorde regeringen i krisen om Muhammed-tegningerne brug af biskopperne og de religiøse organisationer som en slags »kirkediplomati«, hvilket blev vurderet som et særdeles klogt politisk træk i forskerkredse (Kr.D. 17.2.). Biskopperne betragtede dog deres indsats som ikke-politisk i en hjælp til en positiv religionsdialog.

Østrig, som havde EU-formandskabet, inviterede udenrigsminister Per Stig Møller (K) til Wien den 16. februar til et møde med bl.a. stormuftierne fra Syrien og Bosnien-Hercegovina samt lederen af det muslimske samfund i Østrig. I dette møde deltog også biskop Steen Skovsgaard (Lolland-Falsters Stift), ligesom han efterfølgende var med i en 4-dages tur til Egypten, som Udenrigsministeriets *Det Arabiske Initiativ* finansierede. Her deltog ydermere biskop Karsten Nissen (Viborg Stift) samt formændene fra Danmission, Lars Mandrup, og Det Mellemlige Råd, Poul Verner Skærved tillige med islamsekretær Harald Nielsen fra Danmission og afdelingsleder Uffe Torm fra Dansk Missionsråd. Formålet med rejsen var at tale med fremtrædende religiøse ledere for at rydde misforståelser af vejen og skabe en konstruktiv dialog. Besøget fik stor opmærksomhed i de egyptiske medier, og både fra dansk og egyptiske side gav man udtryk for, at turen havde været med til at skabe en positiv udvikling (Kr.D. 16.+20.2.).

Konflikten fandt for så vidt ikke en endelig løsning, men mod slutningen af februar var de voldsomme uroligheder i Muhammed-konflikten ved at klinge af. Der manglede nu at få genoprettet en konstruktiv dialog, der også kunne række ud over den konkrete situation og etablere en fremtidig sameksistens med en større forståelse for hinanden fra muslimsk såvel som fra kristen side.

Krisen viste et samfund, der i mange forskellige sammenhænge, politisk, socialt, økonomisk og også religiøst, har behov for at turde tage dialogen, debatten, samtalen omkring integration, men i ligeså høj grad også tør tale om de forskelle, der er blandt de ellers umiddelbare homogene grupper. I kirkeligt regi viste krisen sig således ikke kun i en særlig indsats for at få den dialog, der allerede er kristne og muslimer imellem, til at komme op at køre igen, men afdækkede også et behov i Folkekirken for at få en konstruktiv samtale mellem dem, som ønsker dialogen, og dem, som ønsker konfrontationen med islam.

Danskernes tro og kirkens forkyndelse

»Danskerne elsker fremdeles de kirkelige handlinger, som er knyttet til deres egen livscyklus, og det er for så vidt også i orden. Men sammenkoblingen mellem kirkens cyklus og ens egen livscyklus svækkes«, sagde professor emeritus Theodor Jørgensen (Kr.D. 20.6.).

Disse ord sammenfattede meget godt den situation Folkekirken befinder sig i i disse år. Kirken skal blive bedre til at kommunikere sit budskab ud og møde folk midt i livet, for langt de fleste søger netop til

kirken, når det gælder dåb og begravelse. Det kunne man uanset kirkeligt tilhørsforhold godt blive enige om; hvordan denne mission i praksis skal komme til udfoldelse, var der til gengæld flere meninger om.

Påske og Pinse bliver set som kærkomne fridage, som tilbringes sammen med familien, mens den faktuelle viden om disse religiøse højtider er ringe. Det betyder imidlertid ikke, at danskerne mangler interesse for det religiøse. Det er dog især New Age, der har stor tilslutning, fordi religioner og livsanskuelser inden for dette regi åbner op for, at man selv kan håndplukke det, man synes at have brug for. Men er det lykken selv at sammensætte fundamentet for sit liv? Kan det bære gennem sorg og krise? Præster oplever et voksende behov for sjælesorg ligesom også Sct. Nicolai Tjenesten kunne fortælle om flere henvendelser til krisetelefonerne. Midt i udbudet af bøger med anvisning på det gode og lykkelige liv spurgte forfatteren Lotte Garbers ti præster om lykken². Bogens interviews viste, at der ikke er et entydigt svar på, hvad lykken er. Men lykken er i hvert fald ikke noget, vi selv kan tage eller arbejde os frem til. Den kommer i de øjeblikke, hvor vi tør give slip på os selv og se ud over vores eget, dér hvor vi tør lade os blive berørt af livet og lukke andre ind i vores liv. Men dér hvor det kristne budskab især adskiller sig fra New Age filosofien, er i forholdet til lidelsen. Kristendommen flygter ikke fra denne verden, men ser i øjnene, at livet også indeholder sorg og smerte, angst og fortvivlelse. Det kristne budskab tager sit udgangspunkt dér, hvor Gud stiger ned til mennesket, i modsætning til New Age (og gnosticismen, se nedenfor), hvor det er overladt til mennesket selv at arbejde sig opad mod et lidelsesfrit (og guddommeligt) liv.

»Individualiseringen har betydet, at vi er blevet løsrevet fra en forståelse af, at verden er skabt, mit liv er givet, den andens kærlighed og mine børn er givet mig. Gud er i alt, hvad der er til. Men det betyder altså ikke, at i dag er jeg blevet til Gud. Vi har rykket forståelsen af verdens skabelse over i os selv, og det betyder, at jeg administrerer og bestyrer mit eget liv, det er mig, der bestemmer. Og hvis jeg fejler i forhold til at blive lykkelig, ... så er det også min egen skyld. ... Det moderne menneske tror, det kan frelse sig selv, og det bliver det meget ulykkeligt af«. Citatet stammer fra interviewet med sognepræst Agnete Brink fra Hasseris ved Aalborg (Garbers, side 130f.). Det sammenfatter meget godt den livsforståelse, præster møder hos mange almindelige danskere i dag. Det forklarer, hvorfor mange ikke føler de har brug for

2. Lotte Garbers, Vær her nu. Hvad præster ved om lykke, Forlaget Pretty Ink 2006.

at søge det kristne budskab eller gå til gudstjeneste. Det forklarer dog også, hvorfor mange er så ulykkelige og vælger at kontakte præsterne for at få en samtale om livet.

Individualitet, selviscenesættelse og selvrealisering er begreber som i stigende grad har præget livsstil og livsforståelse gennem de sidste 10 til 15 år. Det moderne menneskesyn er af et menneske, der selv vælger sit liv og former det til succes. Det kan være svært at finde plads til et fællesskab med fokusering på sin næste, turde se sine fejl i øjnene og tale om skyld og acceptere at smerte og død er en del af livet. Jørgen Børghlum Larsen så i tekstvejledningen til 2. Juledag³ den første kirkes kamp for identitet og mening i en verden i opbrud og konflikt som en situation, der også minder om det moderne menneskes søgen efter identitet, men også i ligeså høj grad rettet mod kirkens identitet: »Det kunne eventuelt føre til en juleprædiken om, at det er muligt, midt i opbrud og konflikter og forandringer (som vores tid absolut ikke er blevet fattigere på) at finde en ny identitet som kristne. Man kan måske åbenbart vove den påstand, at da kirken altså er født midt i konflikt, opbrud og forandring, så er den i sig selv en historie om, at identitet og muligheden for at begynde på ny altså er noget, der virkelig kan opstå midt i kaos og uoverskuelige forandringer af både social, politisk og personlig art. ... Forandring er vanskelig. Men kristendommen er med både sin historie og sin fortælling udtryk for et håb om identitet og mening og fremtid midt i alle forandringer«.

»Tomme kirker« som ellers altid har været et kærkomment slogan for kritikere af Folkekirken, tegner næppe et korrekt tidsbillede af kirkegangen. Selvom den faste kirkegængerskare er lille i forhold til Folkekirken medlemstal, så har de mange alternative gudstjenester trukket bl.a. unge til kirken. Men forholdet til *sognekirken* er ved at ændre sig. Kirkegængere vælger i stigende grad gudstjeneste efter f.eks. hvilken præst, der prædiker eller hvilket teologisk ståsted, menigheden har, snarere end at gå til den sognekirke, de geografisk hører til. Man eksperimenterer i kirkerne med gudstjenesteformen og prøver gennem forskellige arrangementer at nå bredt ud. Er det den rigtige vej frem i forkyndelsesøjemed? Det er der mange delte meninger om. Den generelle tendens er, at man er nødt til at prøve nye veje for at nå dem, der sjældent eller aldrig kommer i kirken. Men hvor langt kan man gå uden at sætte det kristne budskab over styr? Tiden synes at vise, at årene fremover vil blive brugt

3. Præsteforenings Blad 2006/49, side 1016f.

til at prøve grænser af inden for kirken samtidig med, at der er brug for en debat omkring, hvordan budskabet skal forkyndes.

Den anden⁴ Folkekirkelige Missionskonference blev holdt i juni med temaet *Mission i et pluralistisk samfund – hvorfor og hvordan?*⁵ Biskop Karsten Nissen (Viborg Stift) åbnede konferencen med sin definition af mission: »At øve mission er at leve sammen med mennesker af anden tro og i dette samliv dele sin tro med dem«. Konferencens foredrag fokuserede på forståelsen af mission gennem de sidste 100 år med de forskellige teologiske indfaldsvinkler til tolkningen af Ny Testaments missionsbefaling og virksomhed. Det kan være svært i dag at tale om mission, fordi der også er en forhistorie, hvor evangelieforkyndelse har gået hånd i hånd med udbredelsen af den vestlige civilisation. Ligeledes har Oplysningstiden og en moderne verden i dag med den stærke vægtlægning på videnskabelige fakta også presset religionen til et spørgsmål om, den ikke hører hjemme i den private sfære. Men når vi alligevel ikke kommer udenom at forholde os til mission ligger det i selve kristendommens væsen. Spørgsmålet om vi skal sige ja til mission, kan besvares med Pauli ord fra 2. Kor. 4,4: »For vi prædiker ikke os selv, men Jesus Kristus som Herren«.

Professor Darrell L. Guder fra Princeton Theological Seminary pegede på, at den verden, som de første kristne gik ud i med Evangeliet, var pluralistisk, og derfor ikke så forskellig fra vor egen tid. Den første mission tog udgangspunkt i at få spredt Ordet, jfr. lignelsen om Sædemanden, Matt. 13,1-9, og fokuserede ikke så meget på, hvem der blev frelst, og hvem der var fortabt, fordi dommen hørte fremtiden til. Kirkens opgave i dag – som dengang – er at være vidner: »The apostolic authors, as they continue the discipling of their communities for their respective apostolates, focus upon faithful witness, upon integrity, transparency, credibility, witness as evidence of the healing truth of the gospel«.⁶ For professor Guder lå udfordringen for mission i dag i at få overensstemmelse mellem budskab og metode, dvs. budskabets indhold skal afspejle sig i den måde, der drives mission på: »Therefore, a gospel that centers on the central claim that God is love must necessarily be communicated lovingly. A gospel that makes known that God desires and brings about peace among all his creatures must be shared peace-

4. Den første conference var i 2004, se Kirk.Saml. 2005, side 224f.

5. Konferencens foredrag og workshopsindlæg kunne læses på Folkekirkens Missions hjemmeside fkm.dk.

6. Darrell L. Guder, *Mission in a Pluralistic Society – Why?* side 12.

fully. A gospel about the healing and restoration of all things must be shared in ways that are themselves healing and restoring. A gospel about liberation from all forms of idolatry, demonic possession, and sinful captivity must be itself liberating«. ⁷

»Selv de positive historier inden for kirke- og trosstof kan skabe overskrifter, og det fortæller noget om den tid, vi lever i. Danskerne vil tale mere om tro og religion, og det er vigtigt, at kirken giver svar på de mange spørgsmål, folk har«, sagde direktør for Danmarks Kirkelige Mediecenter Simon Kangas Larsen ved et møde om tro og medier i Vartov den 16.11 (Kr.D. 17.11.).

Det er op til kirken at nå ud til befolkningen med sit budskab, og ét af de områder, kirken skal satse på, er medier som Internettet og TV. Hjemmesider er efterhånden ved at være et brugt medie – både hvad angår Folkekirken og de kirkelige organisationer, men også private hjemmesider. Familien Steffensen, som er en missionærfamilie i Sydamerika, vandt således 3. pladsen i Kristeligt Dagblads konkurrence om landets bedste kirkelige hjemmeside. Første pladsen gik til Adventisternes hjemmeside og anden pladsen til Christianskirken i Århus.

Pinsekirken har brugt tv-medit (KKR-TV) med stor succes, når det gælder gudstjeneste-transmission og er positive over for denne form for forkyndelse og mission. Mere forsigtig er man i Den Danske Folkekirke. Da DR 1 udvidede transmission af søndagsgudstjenesten til hver søndag i 2006, tog de præster, der stod for disse gudstjenester, opgaven til sig med mange tanker omkring, hvordan man skulle formidle gudstjenesten gennem kameraet på tv-mediets præmisser, således at det også blev nærværende for dem, der sad hjemme i stuen og fulgte med. Det kom der mange gode gudstjenester ud af. Men den gamle frygt for den formidling kommer også stadig til udtryk: gudstjenestens fællesskab og menighedens deltagelse i nadveren kan være svær at bringe gennem en tv-skærm, og kan man ikke risikere at tv-mediets underholdnings-satsning sker på bekostning af gudstjenestens fordybelse og budskab?

Pilgrimsrejsen er ikke længere forbeholdt den katolske kirke. I takt med den voksende interesse for fordybelse i meditative og religiøse aspekter af livet, er pilgrimsrejser også blevet populære i den protestantiske del af Europa. Pilgrimsrejsen for protestanten har dog fået et andet indhold: »I middelalderen var pilgrimsvandringen forbundet med bod og bedring, og paven havde ligefrem lovet pilgrimsvandrerne, at de slap med

7. Darrell L. Guder, *Mission in a Pluralistic Society – How?* side 2.

kun halvdelen af tiden i skærsilden, hvis de gik til Santiago de Compostela. I dag forbinder vi ikke pilgrimsvandring med nogen som helst form for præstation, heller ikke på det trosmæssige område. Men det er en måde at være sammen med andre på, hvor man i stilhed og samtaler, bøn og meditation, sammen kan skabe rum til mødet med den levende Gud. Den længsel sidder i mange mennesker i dag, tror jeg, og en længsel efter en religiøs praksis, der rækker ud over en times gudstjeneste i kirken. Det er nok den væsentligste forklaring på den store interesse, vi oplever lige nu, og dybest set mener jeg, at det er Helligånden, der er på spil« (Kr.D. 30.10.). Sagde sognepræst Elisabeth Lidell, der ligefrem kaldte interessen for pilgrimsvandring for en ny vækkelse. Hun tog selv to års orlov for at koncentrere sig om arbejdet som pilgrimspræst i form af koordinering af pilgrimsvandringer, undervisning om pilgrimsfærd, publikationer om emnet samt det administrative arbejde med hjemmesiden www.pilgrimsvandring.dk. Hjemmesiden henviser til pilgrimskonkakter i de ti stifter. Blandt dem er Viborg Pilgrimscentrum, som bl.a. arbejder med at få udarbejdet en pilgrimsliturgi og få en luthersk tilgang til pilgrims-ideen (Kr.D. 20.11.).

Der var dog også kritiske røster fremme omkring den voksende interesse for pilgrimsvandring i luthersk-evangelisk sammenhæng, blandt dem sognepræst Jørgen Kjærgaard (Vestervig sogn), der betegnede det som »sværmeri»: »Det moderne pilgrimsfænomen lader ... til at være et udtryk for den individualiserede religiøsitet, der koncentrerer sig om at dyrke det åndelige i den enkelte selv ...« (Kronik i Kr.D. 12.12.).

De unge er svære at nå i kirkelig sammenhæng, men deres behov for sjælesorg og et sted at gå hen med livets store spørgsmål er måske mere presserende for denne gruppe, fordi de er i en sårbar fase af deres liv. Natkirker, gadepræster og kirkelige arrangementer målrettet de unge er nogle af de tiltag, kirkerne arbejder med. Men de unge selv forsøger sig også med at finde fællesskab, som det f.eks. er sket i *Emerging church*. Det er en global bevægelse af unge, der søger efter en bedre sammenhæng mellem deres dagligdag og kristendommen end den, de umiddelbart finder i de etablerede kirkesamfund. Herhjemme fik bevægelsen også etableret små grupper – www.emerging.dk – af unge i 20'erne. Re:Gen, der er udsprunget af Baptistkirken, holdt bl.a. gudstjeneste på Café Krasnapolsky i København, NEXT samlede unge fra bl.a. Københavns Frimenighed og i Aalborg havde studerende fundet sammen i Re:Search, som er en del af Apostolsk Kirke (Kr.D. 19.8.).

Ved Påsketid præsenterede National Geographic Society en gnostisk tekst, Judasevangeliet⁸, som selskabet havde restaureret og publiceret. Skriftet formodes at være skrevet i slutningen af det 2. årh.⁹ og har disciplen Judas som hovedperson. Judas er her den discipel, som har Jesu fortrolighed, og hvem Jesus belærer om den viden, som mennesket skal bruge for at undslippe denne verden. Judas er derfor ikke en forræder, men den person, der hjælper Jesus ud af det legeme, han er fanget i. Skriftets indhold bidrog ikke med nogen større religionsvidenskabelig tilføjelse i studiet af gnosticisismen, alligevel fik det stor mediebevågenhed, bl.a. med et dokumentarprogram fra National Geographic. Mediernes dækning af denne begivenhed anlagde en synsvinkel, hvor skriftets indhold blev fremstillet som en sandhed, der kunne udfordre den kristne kirke, og herhjemme blev Folkekirkens præster stillet overfor spørgsmålet om, hvilken indflydelse dette skrift ville få på kristendommen, som vi kender den i dag! Man kan måske undre sig over dette, efter som kristendommens forkyndelse og gnosticisismens lære står i skarp kontrast til hinanden. Kristendommen har bekæmpet gnosticisismen som kætteri siden det 2. århundrede, og der er forskere som karakteriserer gnosticisismen som en selvstændig religion. Spørgsmålet afslørede traditionstabets omkring kristendommen i Vesten, men det lå også i forlængelse af den store interesse som blev den amerikanske forfatter Dan Browns roman *Da Vinci Mysteriet* til del. Mange læsere opfattede bogens indhold som mere end en fiktiv kriminalroman og så den som en udfordring til kirken. Akademisk medarbejder ved Dialogcentret, cand.theol. Tom Thygesen Frederiksen prøvede at besvare de mange spørgsmål, som har rejst sig i kølvandet på romanen, bl.a. »Hvad er det for en religiøs tankegang, der gennemsyrrer »Da Vinci Mysteriet«, og har den noget med kristendommen at gøre? ... Og kan den traditionelle kristendom »lære« noget af »Da Vinci Mysteriets« udfordring til den?»¹⁰ Tom Thygesen Frederiksen gennemgår kilderne bag Sion-prioratet og legenden om Jesu blodlinje og viser, at disse »fakta« egentlig er nemt afvist. Det samme gælder Dan Browns forvanskning af kunst- og kirkehistorie. Romanens religiøse grundlag er gnosticisme iblandet gudindekult med hellig sex, og forfatterens omskrivning af historiske fakta sker, for at de kan passe ind i romanens plot og ligger inden for den frihed, enhver forfatter har i

8. Ægyptolog Paul John Frandsen bragte en oversættelse af skriftet med kommentarer i tidsskriftet Papyrus juni 2006, side 34-43.

9. Lektor, dr.theol. Nils Arne Pedersen fra Aarhus Universitet skrev i Præsteforeningens Blad 2006/18, side 362-370, om skriftet: Fortolkningen af Judas og Jesus.

10. Tom Thygesen Frederiksen, *Da Vinci, Gudinden og Gralen – Om religiøsitet og kulturhistorie bag »Da Vinci Mysteriet«*, side 8-9. Dialogcentrets Forlag 2006.

en fiktiv roman. Tilbage står så spørgsmålet, hvorfor »man vil fremme en tilsyneladende fortænkt skrøne, som påstår, at kirken er bygget på løgn ...«. ¹¹ Tom Thygesen Frederiksens bud på, hvorfor mange har læst bogen som andet og mere end en kriminalroman, er, at bogen ligger i tråd med den store interesse for New Age, astrologi, kabbalah og okkultisme, som flourer i Vesten. Gnosticisms lære ligger meget bedre i tråd med New Age tankegangen end det kristne evangelium. Kirkens tro bliver udfordret, hvis man som bogen hævder, »at Maria Magdalene var lige så meget – eller lidt – guddom som Jesus. Hvis man tror på ideen om, at det var Maria – og Marias og Jesu efterkommere, der er de sande bærere af Jesu budskab og vej til Gud, og ikke kirken. Og hvis man sluger, at Kirken er et ondsindet bedrag, der ud fra patriarkalske og magtbegærlige interesser har bekæmpet Jesu lære og de sande bærere af evangeliet, hvilket kort sagt betyder, at Kirken er undfanget af et kriminel, morderisk komplot«. ¹²

Tom Thygesen Frederiksen gør sig også nogle tanker omkring, at kirken ikke har været god nok til at imødekomme den religiøse søgen og længsel efter en mening og større helhed i tilværelsen og stiller spørgsmål om, hvad kirken kan lære af Dan Browns roman: »Formår Kirken at fængsle og engagere – og hvorfor ikke? Formår Kirken klart at oplyse om, hvad den står for, hvad baggrunden er for Kirken, og hvad vi kan bruge den til – og hvorfor ikke? Og er romanens popularitet et symptom på, at man er ved at bevæge sig væk fra kirkens traditionelle forståelser – og hvad skal Kirken gøre ved det?

Spørgsmål som ligger i forlængelse af den debat, der foregår i kirken selv omkring mission og sognearbejde, men som også viser, at vi er i en tid, hvor mange spørgsmål presser sig på omkring problemstillinger, som ikke kan ignoreres, men som også er svære at give en hurtig løsning på. Kristendommen er sat ind i et samfund og en tid, hvor den skal »konkurrere« med andre religioner og former for livsforståelse, men det er der i og for sig intet nyt i. Den kristne forkyndelse tog sin begyndelse for 2000 år siden netop i en tid og en verden, der ikke var så meget anderledes, hvad angår en religiøs mangfoldighed. Det stiller krav til såvel menigheden som den enkelte kristne – og så er vi tilbage ved biskop Karsten Nissens ord: »At øve mission er at leve sammen med mennesker af anden tro og i dette samliv dele sin tro med dem«.

11. Side 21.

12. Side 55.

Staten og kirken, struktur og økonomi

På 1-årsdagen for sin tiltrædelse som kirkeminister gav Bertel Haarder et interview til Kristeligt Dagblad (18.2.), hvor han betegnede sin post i Kirkeministeriet som værende mere ydmyg end den som undervisningsminister. Han definerede sin rolle som *kirkeminister* »som en blanding af at være pedel, administrator og forligsmand«. Da han en måned senere skrev en kronik i samme avis, var der dog intet ydmygt at spore. Her trådte Politikeren frem med stort P. Kirkeministeren fortalte, at den lov om ændringer i Folkekirkens økonomi, som han havde fremsat i november 2005, nu var blevet vedtaget i Folketinget den 14. marts »med meget bredt flertal«. Der var dog et punkt, som han var blevet nødt til at udelade, nemlig ønsket om mulighed for at finansiere præstestillinger ud af de lokale kirkelige kasser som et supplement til de faste præstestillinger. Ministeren havde dog ikke opgivet sit forslag,¹³ men ville lade muligheden for denne finansiering af præstestillinger gå sammen med de forslag omkring strukturændringer, som arbejdsgruppen nedsat af kirkeministeren året før var kommet med. Bertel Haarder havde store forventninger til disse strukturændringer, som han ville kunne fremsætte som lovforslag senere på året¹⁴, når arbejdsgruppens rapport var færdigredigeret, og gav det følgende eftermæle: »Det, som nogen har kaldt »reformpause«, vil dermed gå over i historien som en af de mere markante reformperioder siden J.C. Christensens menighedsrådslov i 1903. »Pausen« er nemlig blevet brugt til vel tilrettelagt forberedelse og dialog«.

Som opfølgning på denne arbejdsgruppes forslag (se Kirk.Saml. 2006, s. 280f., 304) blev der i løbet af januar og februar afholdt offentlige møder¹⁵ ét i hvert stift samt på Bornholm, således at alle kunne debattere de fremsatte forslag til ændringer i struktur- og arbejdsopgavefordeling. Kirkeminister Bertel Haarder valgte ikke at deltage i disse møder, men sendte i stedet departementschef Jacob Heinsen. Professor Tim Knudsen fra Institut for Statskundskab ved Københavns Universitet så denne opgavefordeling som problematisk: kirkeministeren skærmede

13. Den 25. oktober fremsatte kirkeministeren Lovforslag nr. L 53, hvor bl.a. menighedsrådene ville få mulighed for at opprioritere præstestillinger gennem lokal finansiering, men med ansættelsesvilkår for præsten som i stillinger finansieret af staten og fællesfonden.

14. Lovforslaget blev fremsat den 4. oktober.

15. Arbejdsgruppen havde til disse debatmøder udarbejdet et oplæg: Opgaver i sogn, provsti og stift med 15 spørgsmål, som der kunne diskuteres ud fra. Oplægget kunne – ligesom det øvrige materiale fra arbejdsgruppen – hentes fra Kirkeministeriets hjemmeside.

sig selv mod kirkepolitiske spørgsmål i denne sammenhæng, mens departementschefens udtalelser senere kunne blive undsagt af ministeren, såfremt de ikke passede ind i den politiske plan. Jacob Heinsens deltagelse ville også være med til at sætte en debat i gang offentligt, uden at han ville kunne fortsætte denne debat uden for møderne. Tim Knudsen efterlyste derfor klarere regler for embedsmænd ligesom han også mente, der var »brug for en kirkeminister, der ikke snor sig uden om sit ansvar« (Kr.D. 27.3.).

De fleste var enige om, at der trængte til at blive strammet op omkring ledelseskompetencer og finde en fornuftig fordeling af administrative arbejdsopgaver mellem sogne, provstier og stifter.

Men forslaget om at gøre præsten til den daglige leder for de kirkeligt ansatte mødte stor modstand blandt kirkefunktionærerne og deres fagforeninger, kun Præsteforeningen var åben for at se på denne mulighed. Arbejdsgruppen valgte at beholde forslaget om, at præsten kunne vælges som daglig leder i deres endelige betænkning. Blandt præster indbyrdes blev lederrollen også taget op til overvejelse, hvor man især var opmærksom på forholdet mellem *forkyndelse* og *ledelse* og *personale- og administrativ ledelse*. Præsten er som følge af sit embede leder af de kirkelige handlinger, forkyndelse, undervisning og sjælesorg, men derudover gik debatten på, hvorvidt præsten – som medlem af menighedsrådet – skulle påtage sig yderligere lederopgaver.

På baggrund af disse debatmøder samt et seminar med forskellige eksperter holdt i marts, arbejdede gruppen videre, og i juli kom så den endelige betænkning om ændring af den kirkelige struktur *Opgaver i sogn, provsti og stift (Betænkning 1477)*. Der blev fremsat 20 forslag til ændringer i opgavefordelingen. Målsætningen havde været at se bort fra en hierarkisk struktur med over- og underordnede og i stedet få en fordeling af opgaverne til de kirkelige myndigheder, der bedst ville kunne løse dem. Desuden skulle der sikres en bedre sammenhæng mellem kirkens rammer (økonomi, personale mv.) og kirkens indhold (forkyndelsen) ligesom der skulle være mulighed for at trække på professionel assistance med henblik på administrative opgaver, uden at det skulle ende i brug af professionelle administratorer.

Efterårets to lovforslag blev gennemført¹⁶ og underskrevet af Droningen den 20. december. Årets lovgivning omkring kirkens struktur

16. Lov nr. 1566 af 20/12/2006 Lov om ændring af lov om folkekirkens økonomi, lov om menighedsråd, lov om folkekirkens bygninger og kirkegårde og forskellige andre love samt Lov nr. 1567 af 20/12/2006 Lov om ændring af lov om folkekirkens økonomi og lov om domstolsbehandling af gejstlige læresager.

og økonomi blev præsenteret på Kirkeministeriets hjemmeside på årets næstsidste dag som »den største samlede reform siden daværende kultusminister I.C. Christensens lovgivning om menighedsråd fra 1903« – (jævnfør kirkeministerens kronik 18. marts i Kr.D.) – med fokus på ti punkter:

- »–En ny inddeling af folkekirkens danmarkskort træder i kraft pr. 1. januar 2007, så der bliver 107 provstier mod i dag 111. Hovedprincippet er, at provstigrænserne følger de nye kommunegrænser.
- Der bliver bedre muligheder for, at sogne kan samarbejde om fælles opgaver. Menighedsrådet kan vælge at samarbejde med andre menighedsråd om opgaver, som det enkelte sogn er for lille til selv at løfte. Der bliver også mulighed for, at provstiet kan være ramme for samarbejde.
- Provsterne lettes for en række administrative opgaver, så de får bedre tid til at varetage tilsynet med provstiets præster og til at fremme samarbejde inden for provstiet.
- Menighedsrådene får adgang til at finansiere præstestillinger ud over dem, der finansieres af fællesfonden og staten, men således, at de pågældende ansættes af kirkeministeren på samme måde som andre præster.
- De overenskomstansatte præsters forkyndelse bliver underlagt de samme regler som gælder for tjenstemandsansatte præster. Dvs. at gejstlige læresager uanset ansættelsesvilkår skal afgøres ved domstolene.
- Budgetlægningen gøres mere åben og gennemsigtig. En ny model for budgetlægningen for kirkekasserne giver et bedre samspil mellem de enkelte menighedsråd og provstiudvalget.
- I de største kommuner, hvor der er flere provstier, skal der være et forpligtende økonomisk samarbejde mellem provstierne inden for ligningsområdet, så der er ansvarlighed om kirkeskatten og de samlede udgifter.
- Menighedsrådene får mulighed for at give tilskud til Danske Søndsmænds- og Udlandskirker, som er den organisation, der varetager kirkelig betjening af folkekirkemedlemmer i udlandet.
- Administrationen af folkekirkens fælles økonomi – fællesfonden – forenkles, idet fællesfondens indtægter og en del af udgifterne samles ét sted – i et administrativt fællesskab, som er placeret i Lolland-Falsters Stift.
- Der sker en slankning af fællesfonden, således at udgifter og indtægter, der reelt vedrører de lokale kasser, overføres til de pågældende kasser. Det betyder blandt andet, at afkastet af kirkernes kapitaler,

der i hovedsagen hidrører fra forudbetalt gravstedsvedligeholdelse, i fremtiden fuldt ud tilfalder de pågældende lokale kasser«.

To sager fandt en afslutning i 2005: sognepræst Thorkild Grosbøll genoptog sit embede i Tårbæk og kirketjener Steen Ribers fik Højesterets medhold i, at han uretmæssigt var meldt ud af Folkekirken. De to afgørelser medførte, at der blev nedsat en arbejdsgruppe til at se på reglerne i gejstlige læresager samt vurdere, hvorvidt der burde stilles særlige krav til menighedsrådsmedlemmers loyalitet til kirkens forkyndelse. Gruppen kom til at bestå af biskop Erik Norman Svendsen (Københavns Stift) og biskop Kjeld Holm (Århus Stift) sammen med departementschef Jacob Heinsen og afdelingschef Steffen Brunés fra Kirkeministeriet. Rapporten kom primo november og anbefalede, at *læresager behandles i et undersøgelsesudvalg*, som den tilsynsførende biskop nedsætter. Denne er formand for udvalget sammen med to andre biskopper, to præster med særlig teologisk viden og eventuelt en ekstern teologisk ekspert ligesom der også skulle være plads til lægfolk. *Domstolsbehandling af læresager* skulle kun kunne rejses efter krav fra biskoppen, de teologisk sagkyndige udvides fra 2 til 3 personer samt overenskomstansatte præster¹⁷ også skal omfattes af den gejstlige retspleje. Hvad angik *menighedsrådsmedlemmer* skulle kirkefunktionærer ikke kunne vælges til menighedsrådet i en kirke i den kreds, hvor de er ansat, ligesom der også skulle være et særligt »loyalitetskrav«, der bestod i, at man mistede sin valgbarhed, såfremt man »aktivt, vedholdende og offentligt« udbredte synspunkter i strid med kirkens lære.

Præstekår

Langt de fleste præster ser deres embede som et kald. Spørgsmålet, der trænger sig på i disse år, er, om dette udelukker at kunne forlange gode arbejdsforhold på linje med andre lønmodtagere. Kristeligt Dagblad foretog i maj en rundspørge blandt præster, der viste, at 27 % havde overvejet at søge andet arbejde (Kr.D. 29.5.).

Der gives flere grunde til, at præster ønsker at prøve kræfter med andet arbejde: et stresset job p.g.a. for få præster, arbejdstider, der er svære at forene med familieliv, lav løn og en præsterolle, der til tider mangler en klar definition af, hvad der forventes i sognet og i samfundet af præsten.

17. Dette punkt om overenskomstansatte præster også skal være omfattet af lov om domstolsbehandling af gejstlige læresager blev fremsat i Lovforslag L53 § 2 den 25. oktober.

Kirkeministeriet foretog en vurdering af boligerne med en stigning af huslejen til o. 25 % - 125 % som følge. Mens alle kunne blive enige om, at præsteboligen er et gode for sognet, var der delte meninger om, hvorvidt boligpligten burde beholdes. Et forslag om at afskaffe bopælspligten faldt dog, men debatten fortsatte, og Præsteforeningen satte sig ned sammen med Kirkeministeriet og Menighedsrådenes Landsforening for at arbejde med en mere tidssvarende model af boligpligten.

Signalet fra Den Danske Præsteforenings repræsentantmøde i Middelfart den 29.-30. maj var, at der skulle arbejdes for bedre arbejdsvilkår. Et forslag fremsat af sønderjyske præster om en forhøjelse af fri-weekend's til tolv i stedet for seks, blev imidlertid nedstemt, mens foreningen hellere ville arbejde for en 5 dages arbejdsuge i stedet for den nuværende på 6 dage.

Kirkeminister Bertel Haarder advarede imidlertid præsterne mod at være utilfredse! Han mente, at tjenestemandsansættelse samt en embedsbolig var så attraktive vilkår, at præsterne og deres fagforening burde holde sig for gode til at se sig selv som lønmodtagere. »Intet får de ud af det bortset fra at skade både sig selv og folkekirken« (Kr.D. 29.5.). Bertel Haarder kom ikke selv til Præsteforeningens møde i Middelfart, men sendte i stedet departementschef Jacob Heinsen, der læste ministerens tale, som var en forlængelse af hans udtalelse til Kristeligt Dagblad. Det vakte harme i præstestanden over den manglende respekt, som ministeren udviste.

Antropologen Cecilie Rubow havde forsket i præsterollen og præsenterede sit resultat i bogen *Fem præster – og antropologiske perspektiver på identitet og autoritet* (Forlaget Anis 2006). Undersøgelsen viste, at præster – også de yngre – er sig meget bevidst om deres rolle som præst og gør sig umage for at optræde imødekomende og ordentligt for at leve op til omgivelsernes forventninger. Præstens identitet er et samspil mellem det, han eller hun har med sig ind i embedet, og »i den daglige interaktion med andre«. Den megen tale om autoritets tab, som opleves andre steder, er åbenbart ikke så markant i kirken, i hvert fald viste Cecilie Rubows undersøgelse, at præster bliver mødt med en respekt for deres embede, som de ikke først skal etablere.

Forfatteren Ida Jessens anmelderroste roman *Det første jeg tænker på* tog den kvindelige præsterolle op som et litterært tema, hvor bogens kvindelige præst bliver skildret som et seriøst og engageret menneske med den svære balance mellem rollen som præst og som familiemenneske, men romanen tog også fat i problemstillingen omkring såvel præstens som sognets forventninger til jobbet. De to bøger leverede hver et

godt udgangspunkt for at tage præsteembedet og præstens identitet som menneske og præst op til eftertanke og debat.

Journalist Bente Clausen skrev i Kristeligt Dagblad den 18. november en artikel om, at der går flest i kirke, dér hvor en mandlig præst varetager gudstjenesten! Begrundelsen skulle være, at kvindelige præster lægger mere vægt på aktiviteterne uden for gudstjenesten, mens de mandlige fokuserer på teologisk arbejde, der målretter sig højmessen. Sognepræst Else Hviid fra Himmelev i Roskilde reflekterede videre over denne »jobfordeling« (Kronik i Kr.D. 4.12.). Op gennem 1990'erne var der en forventning til kvindelige præster om, at de kunne skabe aktiviteter og kontakt til undervisningstiltag for både børn og voksne i modsætning til den gamle (mandlige) autoritære kirke. Else Hviid undervurderer ikke den teologiske eller forkyndelsesmæssige kvalitet ved mange aktiviteter, men talte for, at fokus rettes tilbage til højmessen. Men i denne sammenhæng er kvinder åbenbart ikke så attraktive: »Det er ikke nemt for den intellektuelle, kvindelige teolog at få embede i folkekirken. Og er hun oven i købet over 40 år, kan hun lige så godt opgive. I stedet for at spørge præsterne, hvorfor de mandlige prædikanter trækker flest til højmessen, burde man spørge menighedsrådene, hvorfor de ikke efterspørger kvindernes teologiske kvaliteter«. Hun placerede ansvaret for præsterollen bl.a. hos menighedsrådene med et ønske om, at »man sammen med den præst, man har valgt, vedholdende reflekterer over, hvad det vil sige at være kirke – og hvordan man skaber de bedste rammer for den forkyndelse, som skal lyde fra en kristen kirke«.

På Menighedsrådenes Landsforenings årsmøde i juni valgte Ejvind Sørensen at trække sig som formand, og Inge Lise Pedersen overtog posten, og i Præsteforeningen valgte Helle Christiansen et nyt job som udviklingschef i Kirkens Korshær den 1. oktober og blev efterfulgt af næstformanden, sognepræst Sabine Bech-Hansen, der ønskede at fortsætte den linje, som Helle Christiansen og hun selv havde fulgt gennem de sidste tre år.

Netværk og kirkelige retninger

Da Danmission holdt årsmøde den første week-end i september, kunne formanden, sognepræst Lars Mandrup, berette om en ny giverprofil, som er begyndt at gøre sig gældende i missionsarbejde. Man er ikke længere så interesseret i at støtte missionselskaber generelt, men vælger at fokusere på enkelt projekter (Kr.D. 4.9.). Denne nye trend viser sig også i mange andre sammenhænge – og ikke kun kirkelige – men falder i hak

med ønsket om en individuel holdning til de sager, man vælger at beskæftige sig med. I Folkekirken har det vist sig ved, at man er begyndt at samle sig i netværk omkring enkelte problemstillinger eller opgaver, hvor man har samme synspunkt og ofte på tværs af de gamle kirkelige retninger. Styrken ved disse netværk er, at de hurtigt samler sig om en bestemt sag eller projekt og trækker på kræfter, der er hentet fra en bred kirkelig baggrund. Svagheden ved disse netværk er netop deres meget løse organisering, der kan bremse projekter, fordi der mangler en stærk ledelsesorganisation.

Præsteinitiativet (jfr. Kirk.Saml. 2006, s. 291 ff.) er et sådant netværk, som ved juletid 2005 havde vakt opsigt, da tre præster tog initiativ til at samle omkring 300 kolleger i en kritik mod regeringens flygtningepolitik. Dette netværk stod igen frem i 2006, nu med et ønske om at samle fagfolk som præster, læger, advokater, psykologer og psykiatere til at finde en måde, hvorpå man kunne ændre Danmarks image som en nation, der er negativt indstillet over for fremmede. I weekenden den 25.-26. marts samledes omkring 100 deltagere på Brandbjerg Højskole ved Vejle. Man blev enige om at ville stifte en paraplyorganisation *Borgere for et Civiliseret Danmark* med invitation til de foreninger og organisationer – politiske såvel som ikke-politiske – der arbejder med flygtninge og indvandreres situation i Danmark. En arbejdsgruppe blev nedsat for at effektuere projektet til start om efteråret (Kr.D. 13.2.+27.3.).

Krisen om Muhammed-tegningerne viste en modsætning teologer imellem omkring mødet med islam, der fik sit mest markante udspil i årets løb med udgangspunkt i en kronik i Kristeligt Dagblad den 15. maj, hvor Katrine Winkel Holm og Thomas Reinholdt Rasmussen opfordrede til *et islamkritisk netværk i folkekirken*. De var trætte af at høre om dialog med islam, som de opfattede som en kompromis- og konsensussøgende dialog. Der var brug for »at studere og kritisere islam« med henblik på konfrontation og mission. Det var vigtigt for dem at fremhæve forskellene og ikke betragte muslimer som religiøse kolleger. »Udgangspunktet for netværket er altså, at konfrontationen mellem kristendommen og islam er uundgåelig. Vi mener nemlig, at det er en selvindlysende teologisk sandhed, at den kristne og muslimer ikke tror på den samme Gud«.

Biskopperne Karsten Nissen og Sten Skovsgaard tog til genmæle (Kr.D. 20.5.) med en henvisning til brev af 10. marts til menigheder og præster (se artiklens indledning), hvor de bl.a. havde skrevet: »Islam som tro skal vi modsige klart og klogt med evangeliets ord, muslimer som med-

mennesker skal vi møde med respekt, åbenhed, kærlighed og tillid«. De fortsatte nu »Er det så odiøst? At vi ønsker at møde muslimer i Danmark med både dialog og mission? Fortæl os dog, hvordan det skulle være muligt at missionere uden om dialogen?« Og biskop Niels Henrik Arendt (Haderslev Stift) korrigerede den bastante udmelding om, at kristne og muslimer ikke tror på den samme Gud med »Man kan højst (men skal også) sige: Vi tror ikke det samme om Gud« (Kr.D. 23.5.).

I den fortsatte debat var det især netværkets udmelding om, at kristne og muslimer ikke tror på den samme Gud, der blev kritiseret. Begreberne *dialog* og *mission* blev diskuteret frem og tilbage gennem hele året. De blev ofte sat op som to poler med *enten* en dialog som en forudsætning for mission *eller* en afvisning af dialogen set som knæfald for islam og derfor med fokus på en konfrontation i missionen.

Den 4. september holdt netværket sit første møde i Vejle, hvor ca. 70 ud af de omkring 120, der er tilknyttet netværket, deltog. På mødet var der enighed om, at netværket skulle have en løs struktur uden nogen officiel ledelse. Formålet skulle være studie af islam og deltagelse i den offentlige debat.

De to kronikører fra maj gjorde status over sommerens diskussion i en ny kronik (Kr.D. 4.9.), hvor de undrede sig over, at den kritiske holdning der havde været til netværket og understregede, at netværket ikke havde nogen politisk, kun teologisk, sigte ligesom de fastholdt, at kristne og muslimer ikke tror på den samme Gud: »... hvis åbenbaringen i korset, der er lovens ophør, og åbenbaringen i Koranen, der stadfæster loven, skal forenes, må det føre til en vis skizofreni hos Gud. Dernæst er det afgørende jo, at Koranens åbenbaring ikke er en åbenbaring. Rummer den blot en flig af åbenbaring fra Gud, da tilsidesætter Gud sin åbenbaring på korset ...« Deres konklusion i kronikken blev, at man kunne da ikke være andet end kritisk over for islam, hvorfor de syntes, at »et Islamkritisk Netværk i folkekirken er en nødvendig og helt ukontroversiel størrelse«.

Højrefløjen i Folkekirken gik sammen i *Evangelisk Luthersk Netværk* (www.luthersk-netvaerk.dk) med sognepræst Henrik Højlund som formand. Netværket etablerede sig den 27. august i Skt. Hans kirke i Odense, hvor *Odense-erklæringen, om kirkens tro* blev fremlagt. Netværket følte et behov for præcisering af kirkens grundlag for at få »en klar markering af afstand til aktuel vranglære og vildveje i det kirkelige landskab« (Odense-erklæringen). På hjemmesiden kunne man læse formandens forklaring på Netværkets rolle: Vi tror, det er helt nødvendigt at give ægte, klassisk kristendom fælles mund og mæle. Vi tror, det er

nødvendigt, at folk får en fornemmelse af, at når der hersker tvivl om, hvad der er sand evangelisk-luthersk kristendom, når én præst siger ét, en anden noget andet og en biskop noget tredje, så lytter vi til Evangelisk Luthersk Netværk«. I Netværkets vedtægter blev grundlaget beskrevet som » ... Bibelen, de tre oldkirkelige bekendelser, Luthers Lille Katekismus og den Augsburgske Bekendelse samt den aktualisering, der kommer til udtryk i »Odense-erklæringen – om kirkens tro« (§ 3). Det var dog ikke Netværkets krav på at besidde den sande tolkning af kristendommen, der tiltrak sig kritisk opmærksomhed, men derimod § 6 i vedtægterne, hvor Netværkets Tilsynsråd kunne tilbyde »et alternativt eller supplerende åndeligt tilsyn« for medlemmerne. Kritikken lød, at denne paragraf stred mod Folkekirkens biskoppelige tilsyn, men ingen af landets biskopper følte sig dog truet af den.

Præst og psykoterapeut Ilse Sand samlede o. 20 medlemmer i *Netværk for præster med psykoterapeutiske interesser*. Det skulle være et forum, hvor man kunne udveksle erfaringer og inspiration på baggrund af den voksende interesse for psykologi, som mange præster har. »Vi vil trække på hinandens erfaringer og komme med forslag til, hvordan man både kan bruge de psykologiske indsigter i præstearbejdet og den kristne livsforståelse i psykoterapien«, lød det fra initiativtageren (Kr.D. 10.10.).

Økumeni og dialog med islam

Kirkernes Verdensråds niende generalforsamling blev holdt i Porto Alegre i Brasilien i februar. Mere end 4000 mennesker deltog, heraf 704 delegerede. Det økumeniske arbejde er stadig præget af de dogmatiske forskelle mellem katolikker og protestanter, men også etiske spørgsmål om fri abort, dødshjælp og brug af fostre i forskningen er fremme og påpeges som væsentlige af den katolske kirke. De mange forskellige kirkesyn som kommer frem i det økumeniske samarbejde, som f.eks. under mødet i Brasilien, er svære for den katolske kirke, der hellere vil arbejde mod en enhed i kirken, mens mange af de andre kirker prioriterer styrkelsen af det kristne vidnesbyrd som et fælles udgangspunkt. Generalforsamlingen fandt sted da krisen med Muhammed-tegningerne var på sit højeste, hvilket kom til at præge mødet. Den danske delegation ledet af sognepræst Jørgen Christensen fik indføjet en beklagelse af Jyllands-Postens karikaturtegninger og de voldelige reaktioner, de førte til, i en udtalelse fra mødet. Danmark var dog også synlig på en mere positiv måde. På generalforsamlingen blev den grønlandske biskop Sofie Petersen og domprovst i København Anders Gadegaard valgt til Centralkomiteen (Kr.D. 16.+24.2.).

Mod slutningen af februar var de voldsomme uroligheder i Muhammed-konflikten ved at klinge af, men der manglede stadig at få genoprettet en konstruktiv dialog. Der blev arbejdet på begge sider på at etablere en samtale, der også kunne række ud over den konkrete situation og etablere en fremtidig sameksistens med en større forståelse for hinanden fra muslimsk såvel som fra kristen side.

Lederen af det Dansk-Egyptiske Dialoginstitut i Kairo, Jakob Skovgaard-Petersen, valgte at se positivt på fremtiden, som han mente ville bringe en mere omfattende dialog på banen mellem Danmark og den muslimske verden, fordi konflikten havde åbnet øjnene på begge sider for behovet for en dialog. Instituttets opgave var så at arbejde for en gensidig forståelse mellem Danmark og den arabiske verden (Kr.D. 16.2.). Og nøgleordet var også *dialog* blandt kirkens folk både under og efter krisen, hvor man fra mange forskellige sider valgte at lade krisen være incitament til en aktiv indsats for at nå hinanden i en positiv samtale. Stiftssamarbejdet *Folkekirke og Religionsmøde* kom på banen med et projekt, som med økonomisk støtte fra Integrationsministeriet satsede på en religionsdialog omkring de religiøse værdiers plads i samfundet. Pastor Leif Vestergaard var formand og sammen med konsulent Mogens Mogensen og filosofen Safet Bektovic tog han i løbet af foråret rundt til møder med imamer og ledere fra de muslimske organisationer med henblik på en konference til august. Denne blev holdt 19.-20. august i Nyborg, hvor 15 muslimske og 15 kristne ledere mødtes. Hovedtemaet for mødet var, hvorledes religionerne i fællesskab kunne bidrage til samfundets udvikling. Deltagerne følte, at mødet havde været så positivt, at man blev enige om at mødes igen i 2007. På Stiftssamarbejdets hjemmeside kunne man læse imam Mohammad Fouad Albarazi fra Det Islamiske Forbund udtale, at »det er meget nødvendigt at gentage lignende møder, som bidrager til at fjerne det gensidige had, som findes nogle steder. Vi må udvikle fælles fora for dialog, som beskæftiger sig med løsning af problemer i samfundet«.

Generalsekretær i *Folkekirke og Religionsmøde*, Berit Schelde Christensen, tog i begyndelsen af februar på en tur rundt i stifterne for at tilbyde et todages-kursus *De andre, os og Vorherre* for præster og menighedsrådsmedlemmer. Hun så de lokale sogne, som »en vigtig brobygger mellem på den ene side det sekulære Danmark og på den anden side muslimer i landet. I forhold til sekulariseringen kan vi forklare, hvad det vil sige at have en tro, at man holder noget for sandt og helligt. Og over for muslimerne kan vi vise, at det absolut er muligt at leve sin tro ud som et væsentligt livsgrundlag i et demokratisk samfund« (Kr.D. 8.2.).

Blandt andre tiltag var også et arrangement i København søndag den 12. februar *Muslimere og kristne i bøn og fakkeltog for fred og forsoning*, hvor professor emeritus Theodor Jørgensen talte om, hvad der skulle til for at komme videre: »Det første skridt må vel være, at vi lægger følelsen af krænkelse bag os, krænkelse på profeten Muhammeds vegne og krænkelse på Danmarks vegne. Det næste skridt er, at vi i fællesskab gør et stykke opklaringsarbejde af, hvordan denne konflikt kunne opstå. ... Det sidste skridt i en sådan forsoningsproces er at gøre en kreativ indsats med at finde ud af, hvordan vi lever sammen i fremtiden og kommer hinanden nærmere. Hver især har vi jo noget at give hinanden og berige hinanden med, og hver især har vi noget at lære af hinanden« (Kr.D. 14.2.).

Den diametrale holdning fandt man i en kronik i Kristeligt Dagblad den 24.2., hvor valgmenighedspræst Morten Kvist fra Herning ikke kunne se, hvordan de vestlige samfund ville kunne lære eller blive inspireret af islam. Morten Kvist afviste ikke samtalen med muslimerne, men mente, at »i Vesten vil egentlig sameksistens betyde, at muslimer må afstå fra kravet om at indføre sharia, og at de vil værne om den frihed, de allerede nyder godt af, og som slet ikke findes i deres religion! Den vestlige frihed er ensbetydende med islams opløsning eller en stærkt nedbarberet udgave«.

Mens *ytringsfrihed* havde været brugt i konflikten som næsten et mantra med forskellig begrebsforståelse, kom lektor Hans Raun Iversen med *anerkendelse* og *selvforståelse* i et bud på fredelig sameksistens: »Kritisk anerkendelse af andre og realistisk forståelse af os selv er to af de mange, store opgaver, der må arbejdes videre med«. ¹⁸ Hans udgangspunkt var, at mennesket er et socialt væsen, som udvikler sin identitet gennem andres positive anerkendelse af det. Hans Raun Iversens inspiration var Axel Honneths ¹⁹ former for anerkendelse på det personlige, juridiske og kulturelt-politiske niveau, hvor Hans Raun Iversen pegede på det religions-retlige aspekt i Danmark mellem Folkekirken og de andre trossamfund ligesom han gerne så islamstudier udbygget ved universitetet. Han tilføjede et fjerde niveau – et religiøst niveau. I sin argumentation for den religiøse anerkendelse citerede Hans Raun Iversen forskere, som gennem femten år har forsket i, hvordan et forum

18. Hans Raun Iversen, »Anerkendelse og selvforståelse«, side 226 i antologien Gudebiler. Ytringsfrihed og religion i en globaliseret verden. Red. af Lisbet Christoffersen. Tiderne Skifter 2006.

19. Axel Honneth, Kamp om anerkendelse. Sociale konflikters moralske grammatik. Hans Reitzels Forlag 2006.

kan skabes for en dialog uden at give køb på ens egen tros sandhed: den katolske teolog Hans Küng²⁰, den evangelikale Miroslav Volf²¹ og den jødiske rabbiner Jonathan Sachs²². Hans Küng taler om en fælles etik for religionerne, mens de to andre skelner mellem Gud, som besidder den endelige sandhed, og mennesket, der kun kan forholde sig til sin tro på, at dets tros indhold er sand. Det er i den religiøse tros egenart omkring ligeværd og frihed, at vi også finder mulighed for at give hinanden frihed til at tænke anderledes. Det er temaer, som Hans Raun Iversen finder også kan inddrage islam, således at der er et fælles udgangspunkt for en dialog: »For alle parter, for alle religioner, er det lettere at falde tilbage til gamle, kulturelt bundne og absolutistiske standpunkter end at fastholde forskellighedens gudskabte værdighed og religionsdialogen som religiøs arbejds- og eksistensform. Dialogen fordrer altid en prekær balance mellem erkendelse af ens egne standpunkters kontekstafhængighed og dermed relativitet på den ene side og relativisering af alting på den anden side«. ²³

Mens dialogens form og indhold blev diskuteret på et højt akademisk plan i foråret 2006, sluttede et mere jordnært projekt »*Din tro, min tro – og hvad vi sammen tror*«, som havde kørt gennem to år på Nørrebro målrettet skolerne. Projektet bestod i et besøg af en jøde, en kristen og en muslim, som tog en samtale med eleverne om, hvordan man kan tale og leve sammen uanset forskelle i ens tro. Projektets leder, stiftspræst for mission i Københavns Stift, sognepræst Jonna Dalsgaard sammenfattede projektets formål således: »Trioen bidrager med viden om de tre religioner, men det vigtigste er, at eleverne får lov til at se, at de kan stå der sammen uden at slå hinanden ihjel« (Kr.D. 23.10.).

Kirken, kultur og forskning

Kulturminister Brian Mikkelsen (K) præsenterede den 24. januar den nye kulturkanon ved et pressemøde i Kunstakademiets Arkitektskole i København. Syv udvalg havde udarbejdet ni lister med en kanon for arkitektur, billedkunst, design og kunsthåndværk, litteratur, film, scenekunst, musik (to for musik henh. populær og partitur) samt en kultur-

20. Hans Küng, *Global Responsibility: In Search of a New World Ethic*. London 1991.

21. Miroslav Volf, »The Unique Christ in the Challenge of Modernity« i *The Unique Christ in our Pluralist World*, B. J. Nicholls (ed.), Grand Rapids 1994.

22. Jonathan Sachs, *The Dignity of Difference. How to Avoid The Clash of Cultures*. New York 2002.

23. Side 222 i Hans Raun Iversens bidrag til antologien.

kanon for børn. Kulturministeren gav udtryk for, at han håbede denne kulturkanon ville indlede en debat ikke kun i skolerne, men også på arbejdspladser og i hjemmene om dansk kunst og kultur. I kirkelig sammenhæng åbnede kanon ikke nogen form for debat. Værker af Kingo, Brorson og Grundtvig havde fundet vej ind i kanon, hvilket næppe kunne overraske nogen. Blandt de tolv udvalgte værker inden for arkitektur var den middelalderlige Hover kirke ved Ringkøbing, Københavns Domkirke og Mariebjerg Kirkegård i Gentofte ligesom Marmorkirken i København (som en del af Frederiksstadten) af kirkehistorisk interesse, mens Bordesholmalteret fra 1521, der siden 1666 har stået i Slesvig Domkirke, og et kalkmaleri *Opstandelsen* fra o. 1425 - malet af Unionsmesteren - i Undløse kirke i Nordvestsjælland, var repræsenteret i billedkunsten.

Inspireret af kulturkanon fik fagene kristendomskundskab og historie og samfundsfag også en kanon, som Bertel Haarder præsenterede den sidste dag i juni. Fra skoleåret 2006/07 ville der blive indført afgangsprøver i fagene, og målet var en styrkelse af disse fag med vægten lagt på en kronologisk rækkefølge af faktaviden. Formanden for *Udvalget til styrkelse af kristendomskundskab i folkeskolen*, sognepræst Kathrine Lilleør, så den kronologiske plan i undervisningen som »hittet« i udvalgets rapport. Hun ville dog ikke kalde planen en kanon, men så den som en række indholdsområder ²⁴, hvor også andre religioner end kristendommen skulle inddrages (Kr.D. 1.7.).

I rapporten blev der givet udtryk for »at fremhæve den historisk-kritiske metode som en præmis for faget«. Lærer og cand.philol. i kristendomskundskab og pædagogik Birgitte Kjær satte spørgsmålstegn ved dette udgangspunkt i faget (Kronik i Kr.D. 9.10.). Hun kritiserede rapportens konklusion: »Det gælder om at formidle, at såvel jødedom, islam som kristendom ikke består af mennesker, der »ved« mere end andre, men er fortolkningsfællesskaber, der lever og overlever i kraft af sammenhængskraften i bestemte fortolkninger af, hvad »Gud« betyder, og hvad det vil sige at være menneske«. Sammenholdt med at eleverne skal lære at skelne mellem fakta og tydning, men hvad er definitionen på »fakta«?, mente Birgitte Kjær, at faget risikerede at låse sig fast i »et livssyn, som udelukker, at en gud kan åbenbare sig, og hvor mennesker

24. Hinduisme, Buddhisme, Jødedommen, Gammel Testamente, Kristendommen, Ny Testamente, Oldkirken, Sakramenter, Katolicismen (helgener), Forfulgt religion/statsreligion, Islam, Ansgar, Middelalder, Korstogene, Inkvisition, Luther og reformationen, Oplysningstiden og religionskritik, Grundtvig, Kierkegaard, Folkekirkeordningen, Vækkelserne, Folkereligiøsitet.

derfor er ladet alene i verden. Hendes egen konklusion blev: »Skolen må være pluralistisk i den forstand, at den ikke tager stilling til forskellige livstolkninger, men rummer dem ... Jeg kan ikke se anden vej, end at undervisningen må skelne mellem et *indefra-perspektiv* og et *udefra-perspektiv* på det faglige stof. ... Kundskaber om religion må betyde viden om religionens selvopfattelse. Kundskaber bør ikke betyde kundskaber om, hvordan det faglige stof tager sig ud set fra et bestemt udefra-perspektiv: den historisk-kritiske metode«.

Den 20. februar holdt Københavns Universitet en konference *Gudebilleder*,²⁵ som var universitets bidrag til en dialog på baggrund af Muhammed-tegningerne.²⁶ Bidragsyderne til konferencen prøvede at finde baggrunden for, hvordan krisen om tegningerne kunne udvikle sig, som den gjorde. Danmarks forhold til religiøse samfund og minoriteter fra Enevældens retskultur til retsvæsenets reaktion i den nærværende konflikt blev belyst. Der blev peget på den forskel i forståelse af ellers samme begrebsterminologi, som der er mellem kulturer, og som hurtigt kan vanskeliggøre dialogen, fordi hver part lægger sin egen tydning i begrebet.

Konferencen fokuserede også på billedforbud i jødedom, kristendom og islam.²⁷ Brugen af billeder i de tre religioner blev genstand for en fornyet interesse, også i en bredere forstand, hvilket gav sig udslag i medieomtale, men også i publikationer af videnskabelig karakter.

Stud.theol. Jeanne Dalgaards ønske om at forstå billedforbudet blev publiceret i *Billedforbudet* (Anis 2006), hvor hun så på billedforbudets historie i jødedom, kristendom og islam med henblik på, hvordan forbudet er blevet fortolket (teologisk), og hvordan det er blevet forvaltet i praksis (politisk, socioøkonomisk). Bogen var ikke udsprunget af Muhammed-krisen, men udgivelsen faldt sammen med denne, og fik derfor en særlig aktuel interesse. Jeanne Dalgaard kom selv kun kort ind på

25. Med udgangspunkt i konferencen kom senere på året antologien *Gudebilleder. Ytringsfrihed og religion i en globaliseret verden*. Red. af Lisbet Christoffersen (Tiderne Skifter 2006). Konferencen var en del af universitetets satsningsområde Religion i det 21. århundrede.

26. Rektor for Københavns Universitet, professor Ralf Hemmingsen, skrev i forordet til antologien: »Den krise, Danmark kom i efter offentliggørelsen af Muhammed-tegningerne, viser med al tydelighed, at der er brug for dialog mellem kulturer, baseret på en velfunderet baggrundsviden. Og det er her universitetet kan og skal byde ind med den forskningsbaserede viden, vi har«, side 9.

27. Mogens Müller, »Billedforbudet i jødedom og kristendom«, side 11-27 samt Catharina Raudvere, »Billedforbud i Islam«, side 28-43. Begge bidrag i antologien.

krisen og sagde bl.a.: »I første omgang vil jeg sætte spørgsmålstegn ved, om denne krise overhovedet handler om billedforbudet. Hvis de negative reaktioner f.eks. er motiveret af den centrale hadith, der siger, at tegnere vil blive fordømt og kastet i Helvede, så kunne den lovtro islamist i og for sig trække på skuldrene og mene, at det turde være en sag mellem tegneren og Allah. Problemet er blot, efter min mening, at de negative reaktioner ikke handler om billeder af Muhammad, men om billeder af Muhammad med en bombe i turbanen. Eller rettere – og med avisens egne ord – om »hån, spot og latterliggørelse«. Det er nærliggende, at tegningerne fik bageret til at flyde over for en gruppe mennesker i Danmark, der i det daglige føler sig meget lidt velkomne. Derfor vil jeg hævde, at sagen ikke i udgangspunktet handler om billedforbudets fortolkning. Når det alligevel er passende at nævne den aktuelle krise i det herværende arbejde, er det fordi, eksemplet er særdeles illustrativt for, hvordan billedforbudet i henseende til forvaltning også i dag anvendes politisk« (side 67f.).

Med støtte hos professor i islamisk kunst Oleg Grabar argumenterede Jeanne Dalgaard for, at det restriktive muslimske billedsyn ikke primært har rod i Koranen, men kommer især til udtryk i Hadith og er en konsekvens af islams afstandtagen til den kristne billedkunst, som muslimerne møder i det 8. årh. i den østromerske kirke. (side 61ff.+ 70) Men var den byzantinske billedstrid i det 8. årh. affødt af mødet med islam? Kirken debatterede billedforbud mellem billedmodstandere og billedapologeter før islam. Med hensyn til årsagen til den byzantinske ikonoklasme er der tre teorier: 1) at det er en teologisk (kristologisk) strid, 2) at striden er påvirket af mødet med islam/jødedommen eller 3) at det er en politisk kamp mellem pave og kejser. Jeanne Dalgaard mener, at én af de vægtigste grunde til striden har været modsætningsforholdet mellem kejser og pave (side 110).

Et godt eksempel på brug af billedforbudet i en politisk sammenhæng var Thomas Reinholdt Rasmussens (én af initiativtagerne til Islamkritisk Netværk) indlæg i Præsteforeningens Blad 2006/45 *Guds sande billede. Billedstorm mellem kristendom og islam*, med udgangspunkt i den ikonoklastiske strid i det 8. årh. Denne billedstrid blev udløst af kejser Leo III i 726, da han fjernede et populært Kristusbillede, som hang over portåbningen ind til paladset i Konstantinopel. Thomas Reinholdt Rasmussen fremstiller kejserens bevæggrund til et billedforbud som en påvirkning af islam - (jfr. ovenfor hvor der ikke er enighed i dette i forskerkredse). Billedstriden sluttede i 843 med en anerkendelse af billedbrug i den kristne kirke. Striden havde i mere end de hundrede

år, den stod på, bl.a. gået på de kristnes tolkning og brug af billeder: om det er billedet eller den person, billedet viser, som dyrkes, og var som sådan et anliggende de kristne imellem.

Thomas Reinholdt Rasmussen tolker striden først og fremmest som værende udsprunget i en teologisk forskel mellem kristendommen og islam (og jødedommen) og fører denne tolkning af kirkehistorien fra det 8. årh. frem som en argumentation for et skisma mellem kristne og muslimer i dag: »Det synes indlysende, at ikonoklasmen er inspireret af islam og har sine rødder i det, man mener, er en fælles gudsforståelse. Det afgørende for modstanderne af ikonoklasmen (herunder Johannes af Damaskus) var, at sagen var yderst central og handlede om det eneste væsentlige kristne spørgsmål: hvor meget menneske blev Kristus? ... Hvis Jesus ikke er sandt inkarneret, er loven ikke ophævet. Derfor ser Johannes et billedforbud som en fornægtelse af selve inkarnationen, og omvendt: hvis inkarnationen ikke bekendes, er et billedforbud naturligt, hvilket derfor også findes i både jødedom og islam. ... Det centrale er altså, at kristendommen ikke har et billedforbud, for et billedforbud er et Kristus-forbud. Derved står kristendommen over for både jødedom og islam, som begge afviser den kristne inkarnation, og derfor ikke har opgøret med billedforbudet. Kristendommen fødes ud af, at Gud konkret ses, hånes og spottes i Jesus Kristus. Kristendommen er født ud af et billede, der hånes og spottes. Med dette i erindring bliver hele Muhammed-krisen sat ind i et større teologisk perspektiv, som trækker tråde helt tilbage fra det 8. årh., hvor kristendommen gennem mødet med islam konfronteres med krav om billedforbud, men fastholder billedet som en central og afgørende del af den kristne tro« (side 910).

Med undtagelse af den reformerte kirke er billedforbudet forsvundet ud af kristendommen, men dermed er forholdet til, hvordan billedkunsten skal være ikke sat udenfor en debat – hverken i vor tid eller op gennem kirkens historie. Derfor var Lisbeth Smedegaard Andersens *Det åbenbarede ansigt*²⁸ (Thanning & Appel 2006) en hurtig, gedigen indførelse til en gennemgang af Kristusbilledets historie fra oldkirken op til dansk kirkekunst i vor tid. Bogen redegjorde ikke kun for udviklingen af Kristusbilledet i kirkekunsten gennem 2000 år, men så også på den *teologi* og *kirkehistorie*, der afspejler sig i kunstværkerne ligesom billedmodstand og billedbrug i kirkens første århundreder også blev berørt.

Lisbeth Smedegaard Andersen påpeger i sin bog, at »(k)ristendommen

28. Bogens titel stod som en pendant til forfatterens bog året forinden *Det skjulte ansigt*, hvor Lisbeth Smedegaard Andersen gennemgik Bibelsens tekster om Guds ansigt.

blev født ind i en kultur, hvor man havde billeder, og hvor man tillagde dem en særlig funktion. Så når teologerne argumenterede for og imod brugen af billeder, var det måske i virkeligheden *post festum*, for billederne var der allerede« (side 39). Teologien bag Kristus-billedet er, at »Kristus *er* Guds billede. Men mennesket er *skabt* i Guds billede og hører ham til. Denne harmoni blev brudt ved Syndefaldet, og da mennesket vendte Gud ryggen, formørkedes hans billede i deres hjerte. Det skal forstås næsten bogstaveligt på den måde, at vi påvirkes af det, vore øjne hviler på. Da mennesker ikke mere levede ansigt til ansigt med Gud og kunne se ham hver dag, rettede de i stedet øjnene mod de jordiske fænomener, der med alle deres flimrende synsindtryk skabte uro i det rolige billede af Guds ansigt. Og mennesker glemte både Gud og deres egen bestemmelse. Men Gud kunne ikke glemme sin skabning, og derfor sendte han sin søn til jorden« (side 31). Med en henvisning til 2 Kor 4,18 bliver mennesket erindret om, hvad det er skabt til ved at se på Kristus, der er Guds billede (side 32).

Mag.art. i semitisk filologi Ellen Wulff kunne i begyndelsen af november efter tre års arbejde publicere en dansk oversættelse af hele Koranen. Biskop Steen Skovsgaard (Lolland-Falsters Stift) roste hende for en sober oversættelse og fortsatte: »Og skulle den gå hen at blive en bestseller, er der efter min mening ingen grund til bekymring på kristendommens vegne. Her i Grundtvigs fædreland ved vi jo, at sand oplysning er af det gode. ... For jo mere man læser i Koranen, desto klarere vil det blive, at der er stor forskel på, hvad der fortælles om Gud i Bibelen og i Koranen« (Kr.D. 11.11.).

Grundstenen til det nye birgittinerkloster i Maribo blev lagt i 2005 (jfr. Kirk. Saml. 2006, side 301) og året efter var stedet klar til indvielse. Arkitekt Finn Zeuthen havde fået opgaven, hvortil der var doneret 35 mill. kr. til klosterets opførelse. Birgittinerordenens mål i den nye bolig er, at klostret skal fungere som et åndeligt kraftcenter med plads til 26 gæster i refugiet.

Epilog

Julen 2005 satte en gruppe præster en aktion i gang vendt mod regeringens flygtningepolitik. Julen 2006 protesterede 11 præster i Hillerød mod afvisning af asyl til kristne irakiske flygtninge og fik opbakning ikke kun fra kolleger landet over, men også fra katolske såvel som fra muslimske kredse. Der var dog også modstand mod deres aktion, pri-

mært fra tidehvervske og grundtvigske kredse. Indre Missions landsformand, sognepræst Anders Dalgaard, bakkede op om initiativet: »Vi er forpligtet på hinanden som medmennesker, og vi skal vise omsorg over for de svageste. Netop afviste asylansøgere, som sidder i Sandholmlejren på femte eller sjette år, hører til de allersvageste i vores samfund, og hvis vi ikke tager hånd om asylansøgerne, svigter vi kærlighedsbudets forpligtelse. Det er en almen menneskelig og kristelig ret at ytre kritik over for den førte politik, når politikken forsømmer på dette område«. Formanden for Kirkeligt Samfund, sognepræst Jens Brun, stod for en modsat holdning: »Præsterne i Hillerød forkludrer det hele ved at bakke den politiske aktion op med deres præsteembede. Fremover vil deres sognebørn betragte præsterne som dem, der engagerer kirken i en politisk kamp imod den nuværende regering. Jeg frygter, at vi bevæger os henimod en situation, hvor vi får politisk delte menigheder, sådan at nogle samles omkring den regeringskritiske præst, mens andre samles omkring den regeringsvenlige præst. Den splittelse kan menighederne ikke holde til« (Kr.D. 6. I. 2007). Den 6. januar 2007 blev der iværksat en demonstration på torvet i Hillerød efterfulgt af en forbønsgudstjeneste. Biskop Lise-Lotte Rebel holdt sig neutral, men bad provst Poul Henning Bartholin deltage i gudstjenesten ligesom der var en forventning om, at præsterne ikke bar embedsdragt under demonstrationen på torvet. Demonstration såvel som gudstjeneste forløb nogenlunde fredeligt. Tilhængere såvel som modstandere mødte op og man kunne konstatere, at holdningerne ikke havde forandret eller flyttet sig i løbet af et år.

Ved udgangen af 2005 så det ud til, at velfærdsstatens fremtid ville være et aktuelt debatobjekt i det nye år ikke blot i politiske kredse, men også i kirkelige (jfr. Kirk.Saml. 2006 side 294f.). Det ændrede krisen omkring Muhammed-tegningerne, som fyldte de første måneder af 2006, og da regeringen i foråret tog fat på velfærdsforhandlingerne, trængte andre emner sig mere på i kirkens rum. Velfærdsdebatten var dog ikke helt og aldeles forsvundet ud af kirken. Kirkens Korshærs udviklingschef Helle Christiansen kaldte debatten »den væsentligste indenrigspolitiske debat i øjeblikket« i en kronik i Kristeligt Dagblad 16.11, som blev bragt på baggrund af en konference dagen efter på Christiansborg: »*Rigdom og velfærd*« – med Kirkens Korshær som vært. Organisationens store erfaring med arbejdet blandt samfundets svage, giver dem en ballast til at gå ind i denne debat. Helle Christiansen nævnte i kronikken, at der sagtens kunne stilles spørgsmål til regeringens velfærdspolitik, men valgte at rette fokus mod »de riges problemer, for der lurder mange farer på de rige. ... Mennesker, der lever i overflod, keder sig og efterspørger stadig mere forbrug, underholdning, aktivitet og adspredelse for at holde

kedsomheden fra døren. Frustration og stadig overbelastning kan være livstruende, både fysisk og åndeligt. Mad, spiritus og tobak kræver sine daglige ofre, og oplevelsen af meningsløshed og mangel på livsmod giver sig udslag i høje selvmordstal«.

Nu er det vel ikke rigdom i sig selv som er farlig, men hvordan det enkelte menneske forholder sig til de materielle goder og bruger af dem. Det kan ikke nægtes, at de socioøkonomiske forhold spiller en vigtig rolle, hvis mennesker skal have et godt og trygt liv, men hvis overflod giver anledning til meningsløshed og mangel på livsmod (og det gør fattigdom i øvrigt også!), peger det hen imod en vigtig opgave for kirken over for såvel rig som fattig: Det moderne menneske skal finde sin identitet i en globaliseret verden præget af hurtige informationsstrømme, interkulturelle møder og videnskabelige forskningsfremskridt, der i sin kompleksitet kan være svære at overskue. Det moderne menneske skal ikke blot finde sig selv, det skal også kunne rumme andres forskellighed. Samtalen mennesker imellem med gensidig respekt og forståelse for hinanden har aldrig været vigtigere - og som året viste: har samtalen aldrig været sværere. Det er kirkens udfordring og ansvar at møde mennesket i dets spørgsmål om tro og tvivl, om liv og død med klare svar, der ikke lefler for modeluner, men tør være tro mod kirkens trosfundament. Kirken har et ansvar for at turde tale om etik og værdier i en tid, hvor mange meninger brydes. Der er også en udfordring internt i kirken omkring dialogen: delte meninger og holdninger, der spænder vidt, har været kendetegnet for næsten al debat. Selv Martin Luther, som burde være det fælles fundament, blev sat til debat i årets løb. Confessio Augustana's fordømmelse af »muhammedanerne« blev anledning til et sammenstød teologer imellem i et spørgsmål om, hvorvidt man skulle revidere denne bekendelse, således at den ikke kunne krænke muslimer. Ligesom Luthers skrifter mod tyrkerne blev taget op og også brugt som argument til en islam-kritisk holdning.

Provst Bjarne A. Madsen (Lolland Nørre Provsti) skrev meget apropos to artikler til Præsteforeningens Blad, dels én om *Hovedlinjer i Luthers stillingtagen til islam* 1-2 (2006/35-36) dels én om *Confessio Augustanas fortolkningshistorie* (2006/49), hvor han gennemgik de forskellige værker og satte dem ind i deres historiske kontekst.

Adskillelsen af stat og kirke var et debatområde der fortsatte gennem 2006 uden nogen nævneværdig forandring. Den siddende regering følte, at tingenes status quo var det bedste, og statsministeren udtalte i et interview i Berlingske Tidende den 26. februar, at den nuværende ordning,

hvor ingen har autoritet til at udtale sig på kirkens vegne, var det bedste værn mod fundamentalisme i Folkekirken. Blandt de unge politikere er der mere åbenhed over for en adskillelse uanset deres politiske ståsted. Men det er ikke kun politikernes opfattelse af Folkekirken rolle i samfundet og i forhold til staten, som er af betydning. Hvordan ser kirkens »professionelle« ansatte og menigheden – den nære såvel som den fjerne – på deres kirke? Hvordan ser de den udvikle sig? Kan Folkekirken tages for givet? Sat på spidsen kan man sige, at kampen i dag står mellem to opfattelser, hvor den evangelisk-lutherske kirke ønskes bevaret *enten* som en kulturinstitution *eller* en trosmenighed.

Kristeligt Dagblads chefredaktør Erik Bjerager udgav på Gyldendal bogen *Gud bevare Danmark. Et opgør med sekularismen*, hvor han opsummerede hovedtrækkene i de sidste ti års debat omkring forholdet mellem stat og kirke. Bogen er, som undertitlen lyder, også et opgør med et samfund, der er bange for religionens indflydelse. Truslen mod kristendommen er for Erik Bjerager sekulariseringen og følgende den mangel på forståelse for, hvordan kristendommen har præget vore værdier og kulturelle normer. Bjerager frygter et sekulariseret samfund, hvor man i forsøget på at give alt samme værdi, ender med at få et samfund uden værdier, fordi alt bliver *lige gyldigt*. Bjerager hører til den gruppe, der ønsker båndet mellem kirke og stat bevaret, »men med væsentlige lovgivningsmæssige justeringer«. Vi lever i en tid med en kompleksitet, som ikke er oplevet før, hvorfor kirken har en vigtig rolle og opgave: »Hvilken etik gælder i et globaliseret samfund med åbne grænser, flere religioner og øget individualisme? Det skal kirken være med til at give svar på, og dens røst skal kunne høres« (s. 243).

Men selvom de forskellige parter ikke flyttede sig med hensyn til holdning omkring stat/kirke problematikken, så viste debatten om religionens plads i det offentlige rum at være mere aktuel end nogensinde, ikke mindst i forbindelse med debatten omkring integrationen, hvor der blev peget på betydningen i at få en åben samtale om islam og kristendom ud i skoler og på arbejdspladser.

»Diskussionen om religion i bred almindelighed og om forholdet mellem forskellige religioner, om tro, etik og livsanskuelse føres ikke bag lukkede døre. Den er rykket ud i det åbne landskab, »i det fri, hvor storme suse«. Det er slet ikke nødvendigt at nævne eksempler. De sidder på nethinden som anskuelige billeder. Synet på verden, på samfundet, på mennesket har med tro at gøre. Kristendommen rummer både et

verdenssyn og et livssyn«. Sagde biskop Søren Lodberg Hvas (Aalborg Stift) i sin prædiken ved gudstjenesten i Christiansborg Slotskirke til Folketingets åbning den 3. oktober (Prædiken bragt som kronik i Kr.D. 4.10.).

Da der i begyndelsen af oktober blev vist en videooptagelse i TV fra en fest i Dansk Folkepartis Ungdom, hvor de unge lavede nye karikaturtegninger af profeten Muhammed, greb regeringen hurtigt ind denne gang, bl.a. ved at henvende sig til de religiøse ledere med det samme og udenrigsministeren erkendte, at man faktisk måtte anerkende religionens rolle i samfundet.

Prøver man at få et overblik for at finde den røde tråd i disse år, vil man sikkert opleve at sidde tilbage med flere løse ender. Kirken – den protestantiske såvel som den katolske – oplever en stagnation eller tilbagegang, alt efter hvor optimistisk man vurderer det. Men globalt set vinder kristendommen frem. I Afrika, Asien og Sydamerika blomstrer kirkesamfundene. Kan vi lære noget af dem her i Vesten? Eller ser vi skeptisk på dem? Hvordan skal vi fremover definere mission, når den nu skal være rettet mod hjemlige forhold? Den Danske Folkekirkes forhold til staten er langt fra uddebatteret. Hvordan vil struktur, økonomi og samarbejde udfolde sig? Vil kirken styrkes ved større frihed eller måske helt løsrevet staten? Eller vil det ende i »svenske tilstande«? Hvordan er vi kirke i et samfund, hvor mennesker med anden religion og kultur også skal have lov til at være til stede?

I debatten omkring de ovenstående spørgsmål har der været en tendens til at gå tilbage i tiden og se på, hvordan vi er nået frem til det sted, hvor vi står i dag. Tolkningerne er langt fra enige. Men det har været en gedigent debat med mange forskningsmæssige kvalitative indslag, fantasien har det dog manglet til at kaste sig ud i større prognoser for, hvordan man tager udfordringerne op og finder handlingsplaner. Det er svært at give nogle klare, praktiske bud på, hvordan vi kommer videre. Også her er der delte meninger. Flere har foretaget sammenligningen mellem kristendommens første tid i det romerske imperium og vores dages samfund set i forhold til mange kulturer, forskellige traditioner, livsforståelse og religioner. Dengang skulle kirken finde sin identitet både indadtil i et fællesskab og afgrænset til andre religioner samtidig med, at der skulle findes en kommunikation, der rakte til såvel mission som til at leve side om side i fred. Kender man sin kirkehistorie, vil man vide, at det langtfra var uproblematisk. Alligevel er kirken kommet gennem et par tusind år.